

Juryrapport

Het kan bijna niet anders of de toekenning van de Martinus Nijhoffprijs moet de heer Ouwehand enigszins bevreemd hebben. Immers, zijn vertaalwerk dateert uit de jaren zestig en zeventig. De laatste tien jaar zijn er geen nieuwe vertalingen meer van zijn hand verschenen, hij is andere wegen ingeslagen, en dan ineens die prijs. Het is ook vreemd en de jury voelt zich enigszins bezwaard dat zij deze vertaler pas nu de erkenning heeft gegeven die hij al ruim tien jaar verdient. Laten wij het erop houden dat de tijdgeest, of de mode, die Japan tegenwoordig ook in cultureel opzicht wat meer in de belangstelling heeft gebracht, de jury ertoe heeft aangezet eens wat verder dan haar Sony stereotoren te kijken.

Toen dit jaar besloten werd na te gaan hoe het met het vertalen uit het Japans gesteld was, is de jury aanvankelijk enigszins geschrokken. Weliswaar liggen er talrijke Japanse werken in de Nederlandse boekhandel, maar een groot deel daarvan is uit het Engels vertaald. De Japanse literatuur verkeert op dit ogenblik in dezelfde situatie als de Russische aan het begin van deze eeuw: zij komt tot ons via andere talen. Zoals men voor de oorlog Dostojevsky in het Duits las of in vertalingen uit het Duits, zo leest men nu Tanizaki of Mishima in het Engels of in vertalingen daaruit.

Op een enkele uitzondering na loopt de Nederlandse Japanoloog voornamelijk met een grote boog om het vertalen van literaire werken heen. De positie van Ouwehand als vertaler uit het Japans in het Nederlands was, en is helaas nog steeds, betrekkelijk eenzaam. Hij had nauwelijks voorgangers en heeft maar weinig opvolgers. De Amerikaanse Japanoloog Donald Keene kreeg eens te horen: 'U hebt er verstandig aan gedaan de Japanse literatuur te kiezen. Op een gebied met meer concurrentie zou u nooit beroemd worden.' Maar gebrek aan concurrentie hoeft niet altijd te leiden tot misplaatste roem, het kan ook het ten onrechte verwaarlozen van talent tot gevolg hebben. Wie als eenling op een bepaald gebied bezig is wordt dan al bij voorbaat beschouwd als de eenoog in het land der blinden. Hij wordt met extra wantrouwen bekeken. Niemand kan hem controleren, dus hij kan het slachtoffer worden van de verdenking dat hij maar wat doet.

Ook de jury was een zeker wantrouwen aanvankelijk niet vreemd, zijzelf kon de vertalingen slechts op het Nederlands beoordelen en dat doorstond de vergelijking met ander vertaald proza uit minder verafgelegen talen glansrijk. Het is een levend Nederlands dat nooit geforceerd klinkt. Hoewel de vertaler regelmatig gebruikmaakt van voetnoten heeft men nooit de indruk een pedante, 'wetenschappelijk verantwoorde' vertaling te lezen. Ouwehand weet van Japanse literatuur Nederlandse literatuur te maken. Maar hoe staat het met de betrouwbaarheid van deze vertalingen? Deskundigen lieten daar gelukkig geen twijfel over bestaan. Ook Japanologisch gezien is de kwaliteit van Ouwehands vertalingen voortreffelijk.

Nu had de goede lezer dat al kunnen vermoeden. Zijn nawoord bij *De schone slaapsters* van Kawabata begint Ouwehand namelijk met de volgende regels: 'De Japanse titel van dit rijpste werk uit Kawabata's laatste scheppingsperiode zou in vertaling "De slapende schonen" moeten luiden. Dat de vertaler er de voorkeur aan

gaf, zich met toestemming van de auteur de vrijheid veroorloofde, van *De schone slaapsters* te spreken, had zijn redenen.'

In deze regels heeft de heer Ouwehand ons inziens een portret van zichzelf geschetst. Wie een zo minieme verschuiving als het veranderen van 'de slapende schonen' in 'de schone slaapsters' slechts uitvoert met toestemming van de auteur en er verantwoording over aflegt in een nawoord, behoort niet tot het slag vertalers dat maar wat doet. Het is deze combinatie van een bijna pijnlijke nauwgezetheid met een Nederlands dat bijna een genot is om te lezen, die de doorslag heeft gegeven. Een prestatie die des te opmerkelijker is, omdat hij, zoals gezegd nauwelijks kon bouwen op de voorbeelden van illustere voorgangers.

De trouw aan het origineel is groot, maar gelukkig niet zo groot dat zij een weergave in goed Nederlands in de weg staat. Elke vertaling is een proces van afwegen tussen wat nog wel en wat niet meer kan. Een te grote trouw aan het origineel kan de vertaling duisterder, onbegrijpelijker maken dan zij in wezen is en zo de indruk bevestigen dat Japanners toch wel heel andere mensen zijn, die er een heel andere, voor ons eigenlijk niet toegankelijke gedachtewereld op na houden. Een ander gevaar voor de vertaler uit Oosterse talen hangt hier mee samen. Het is het gevaar voor overbodige exotismen. De al genoemde Donald Keene vertelt het verhaal van een Engelse vertaalster van Japanse poëzie die overal herfstbladeren, mos en tranendoorweekte kimonomouwen invoerde als typisch Japanse verschijnselen, omdat zij meende daarmee de geest van het origineel het beste te treffen, hoewel deze attributen daar helemaal niet in voorkwamen. Als ik uit een exotische taal vertaal, dan moet het ook maar zeer exotisch zijn, schijnt deze categorie vertalers te denken. Beide gevaren heeft de heer Ouwehand op virtuoze wijze, dat wil zeggen zo dat het lijkt of het geen moeite kost, bedwongen. Zijn trouw gaat precies zo ver als mogelijk is. Als in *Het gouden paviljoen* van Mishima de priesterstudent Mizuguchi zegt: 'Ik had een bij toetreding pas afgeschoren groenig hoofd', dan laat Ouwehand dit, bij al zijn nauwgezetheid, niet staan. Want wat is een groenig hoofd in het Nederlands? In het Japans wordt hiermee bedoeld de kleur van stoppelig zwart haar, zoals bij een baard van enige dagen. Ouwehand heeft zijn vertaling ook in die richting gezocht. Hij schrijft: 'Bij de toetreding werd mijn hoofd kaal geschoren; het was nog heel glad.'

Wij willen nog een ander voorbeeld geven van de subtiele wijze waarop Ouwehand de trouw aan het Japans met de zorg voor goed Nederlands weet te verenigen. Het vele malen herhalen van hetzelfde woord is in het Japans een geliefd stijlmiddel. Het is daar volstrekt niet storend. Dat is het in het Nederlands vaak wel. In dezelfde regels die met het reeds geciteerde groenige hoofd beginnen, komt het woord hoofd zes maal voor. In de vertaling vinden we vier maal hoofd, waardoor het effect van de woordherhaling voldoende tot zijn recht komt, maar op die plaatsen waar het al te gek wordt, aarzelt de vertaler niet variatie aan te brengen. Slechts een heel enkele keer wint bij deze voortdurende competitie tussen letterlijkheid en vrijheid de letterlijkheid het. In *De schone slaapsters* treffen wij de volgende passage aan: 'De vrouw wist dat Eguchi vandaag naar Tokyo terugging. De vrouw trouwde een man, die destijds voor een buitenlandse firma in Kobe werkte. De laatste twee jaar had hij in Singapore gewoond.' In de tweede zin moet 'de vrouw trouwde' ons inziens

‘de vrouw was getrouwd’ zijn. Een dergelijk voor Nederlandse oren merkwaardig gebruik van de onvoltooid verleden tijd kan wijzen op een te grote trouw aan het Japanse tijdssysteem. Het merkwaardige is dat deze fout, als men dat zo kan noemen, alleen in de vertalingen van Kawabata voorkomt en daar eigenlijk nauwelijks stoort. Het past wel bij Kawabata’s taalgebruik. Zelfs in zijn geringe tekortkomingen blijft de vertaler in stijl. Hij is zo in de huid van zijn auteur gekropen dat zijn Nederlands diens eigenaardigheden een enkele keer overneemt. Ook het probleem van het exotische dat Japanse romans onvermijdelijk aankleeft heeft Ouwehand opgelost met datzelfde gevoel voor maat. De Japanners in zijn vertaling hebben een gedachtewereld die wij uitstekend kunnen volgen. Bij hem geen overbodige herfstbladeren en tranendoorweekte mouwen. Hij heeft de Japanse cultuur niet weggewerkt, maar wel volkomen begrijpelijk gemaakt. Dat hij hierbij af en toe zijn toevlucht tot voetnoten neemt, wat vaak als een zwakheid wordt gezien, kunnen wij in zijn geval alleen maar positief waarderen. De grote kenner van de Japanse cultuur die Ouwehand ook is – zijn dissertatie over Japanse volkskunst was zo voortreffelijk dat hij zelfs in het Japans is vertaald – kon zich hierin volledig uitleven.

Zijn voetnoten zijn beknopt en interessant. Eindelijk iemand die ons uitlegt dat het welbekende rijstpapier helemaal geen rijstpapier is. De heer Ouwehand heeft twee auteurs vertaald die een totaal verschillende stijl hanteren. Mishima schrijft zakelijk, met een voorkeur voor een quasi wetenschappelijk jargon. Hij is dol op vreemde, weinig gebruikte woorden. Kawabata’s stijl is meer wat men dichtertlijk pleegt te noemen: lange volzinnen, die vaak iets vaags, onbestemds hebben. Veel vertalers hebben de neiging hun eigen stijl aan hun auteur op te dringen. Wat zij ook vertalen, meestal kan de kenner al na een halve bladzijde moeiteloos vast stellen: dat is door X vertaald. Maar bij Ouwehand zal dat een hele kluif zijn. Ook in het Nederlands komt duidelijk naar voren hoe verschillend Mishima en Kawabata in het Japans moeten zijn.

Wij hebben in het voorafgaande al terloops melding gemaakt van Ouwehands voor- en nawoorden. De Nijhoffprijs wordt natuurlijk voor vertalingen toegekend, maar de jury wil toch niet onvermeld laten met welk genoegen zij zijn in- en uitleidingen heeft gelezen. Wij betreuren het bijna dat ze zo kort zijn.

Wie dit alles geheel op eigen kracht, zonder de steun van een traditie, tot stand weet te brengen is geen eenoog, maar een ziener in het land der blinden. Na hem komende vertalers, en wij hopen van harte dat die zich spoedig in groten getale zullen aandienen, kunnen in elk geval wél terugvallen op het werk van een illustere voorganger. Maar zij zullen van goeden huize moeten komen, willen zij hem kunnen overtreffen of zelfs maar evenaren.

De jury:

Hans van den Bergh
Daan den Hengst
Ferdinand van Ingen
Arthur Langeveld
Henriëtte Schatz

Aldert Walrecht
August Willemsen